

KÖNYVISMERTETŐ

Az államok kora

Muraközy László:

Államok kora

(Az európai modell)

Akadémiai Kiadó, 2012. 368 p.

Muraközy Lászlónak nincsenek illúziói a közgazdasági elmélet történelemalakító szerepével kapcsolatban. Könyvének egyik fő üzenete ugyanis éppen az, hogy a gazdasági folyamatok nem a divatos elméletek, de még csak nem is a szűk értelemben vett közgazdasági megfontolások szerint alakulnak, ezek csak többé vagy éppen kevésbé fontos tényezők a sokféle egyéb politikai vagy éppen pszichológiai szempont között. Miközben a közgazdasági összefüggéseket gyakran csak megkésve ismerjük fel, a már megállapított törvények sem tértől és időtől függetlenek. Ugyanakkor nagyon is léteznek, s figyelmen kívül hagyásuk egyáltalán nem következmények nélküli.

A szerző idézi Irving Fishert, a kor egyik legjelentősebb közgazdászát, aki mindössze néhány nappal az 1929. októberi tőzsdepánik, s ezzel a XX. század legnagyobb gazdasági válsága kitörése előtt úgy nyilatkozott, hogy „a részvényárak olyan szintre értek, ami egy tartósan magas érték állandósulását jelenti”. De nemcsak a folyamatok előrelátásában, hanem azokra gyakorolt hatásában sem szabad eltúlozni a közgazdászok képességeit. Hiszen például Keynes fő műve csak 1936-ban jelent meg, de „a kor szelleme” ennek ismerete nélkül is meghihette az Atlanti-óceán

mindkét szélén tevékenykedő politikusokat. Az állami kiadások növelésének receptjét békés úton az amerikai New Deal már korábban elkezdte alkalmazni, háborús változatát pedig Németország és Japán, meghozzá igen végzetes módon. Ez is jelzi, hogy önmagában semmiképpen sem egy mégoly jelentős közgazdász eszméinek tudható be az állam kiterjedése, mivel az összetett és bonyolult folyamatok következményeként, fokozatosan ment végbe. Keynes és a szerteágazó keynesi elméleti iskola ugyanannak a világnak a termékei, nem pedig előidézői voltak.

Az elmélet és a gyakorlat sajátos viszonyát jelzi a merkantilizmus, az első valódi állami gazdaságpolitika is. Az e mögött álló közgazdasági elmélet ugyanis, amint azt már Adam Smith kimutatta, valójában helytelen volt, miközben az adott kor szükségleteihez igazodó, eredményes gazdaságpolitika épült rá. A helyes irányú, mértékű és eszközrendszerű állami szerepvállalás ugyanis – amint azt a szerző megállapítja – számtalan tényezőtől függ, térben és időben változó dimenziókkal, s az esetleges bukás nem a tudományosság mércéjén múlik. Végülis – mint írja –, sok hajó célba ért az ősi időkben is, amikor még azt gondolták, hogy a föld lapos.

Muraközy László államról szóló könyvének fő újdonsága a rendszer szemléletben rejlik, illetve ebből a megközelítésből következik. A szerző ugyanis az államot a gazdaság, a társadalom és a politikai rendszer egészébe ágyazva, a világgazdasági összefüggésekre is tekintettel, s természetesen a piaccal együttesen szemlélve tárgyalja.

A rendszerszemléletből következően a könyv elméleti hátterét az intézményi közgazdaságtan adja. Eszerint az államot irányító politikusok, az őket választó állampolgárok vagy a bürokrácia tevékenysége nem egyének véletlenszerű döntésein, hanem a formális és informális intézmények hálójában mozgó és azok által sokban meghatározott szereplők tevékenységén alapul. A szerző azonban ennek kapcsán is komplexitásra törekszik.

Vagyis egyrészt az egyén teljes racionalitását feltételező közgazdasági hipotézisektől eltérően az emberek döntéseit más tudományterületek bekapcsolásával igyekszik realisabbá tenni. Másrészt az új politikai gazdaságtannak megfelelően az intézményi és közösségi döntések elemzését se szűkíti le közgazdasági megközelítésre, hanem azt politikai intézményi tényezőkkel egészíti ki. (Vö.: 16. old.)

A komplexitást jelzi, hogy a szerző egyidejűleg alkalmazza a gazdaságtörténeti, statisztikai és elmélet-történeti megközelítést. A vizsgált időszak a II. világháború után kezdődik, de valójában a korábbi évtizedekkel – sőt elmélettörténetileg a korábbi évszázadokkal kezdődik. Az elemzés a 2007/2009-es válságig tart, maga a válság már csak néhány tanulság erejéig szerepel a kötetben. A vizsgálat nem Magyarországról szól, hazánk csak az őt megillető helyeken, példaként szerepel, de mint látni fogjuk, ezek sem tanulság nélküliek.

A szerző saját megfogalmazása szerint három szinten és hat fő kérdésre fókuszálva halad az állam működésével kapcsolatos vizsgálódásai során.

A három szint a következő:

1. Mi történt az elmúlt hat évtizedben, melyek a valós tények és tendenciák? Ezen belül elsősorban az állami kiadásokkal, s ezzel összefüggésben az államháztartás egyenlegének és az államadóságnak az elemzésére kerül sor, méghozzá széles európai összehasonlításban.
2. Az előző pontban jelzett tények milyen gazdaságpolitika következményei, ez a gyakorlatban követett irányvonal hogyan viszonyul a deklarált gazdaságpolitikához?
3. Milyen a kapcsolat a gazdaságelmélet és a gazdaságpolitika között, hogyan hat ez a két szféra egymásra?

A hat, a kötet által megválaszolni kívánt kérdés, pontosabban az arra adott válasz, állítás a következő:

1. A formális intézmények legfontosabb elemét jelentő állam milyensége, szerepe, annak alakulása számtalan szálon függ az adott ország informális intézményeitől, vagyis a hagyományoktól, a tradícióktól, az értékektől, a kultúrától, a szokásoktól, stb. Igen fontos a lakosság - jelentős részben ezek által meghatározott - preferenciáinak, értékeinek a milyensége, mivel a politikusoknak, hogy megválasszák őket, valamilyen módon ezt kell tükrözniük, miközben maguk is a társadalom termékei. A bürokráciát is a nyertes politikai erő irányítja, miközben maga is rászorul a bürokrácia szakértelmére.
2. Az állam és a piac két szervesen összekapcsolódó intézmény. A vegyes gazdaságokban nehezen képzelhető el egy tökéletesen működő állam, miközben a piac többnyire rosszul funkcionál. A modern piac számtalan alko-

tóleme a formális intézmények által meghatározott, s ezen belül döntő az állami szabályozás jellege és minősége.

3. Az állam fejlődését illetően igen jellegzetes különbségek állnak fenn az egyes országok és országcsoportok között. Nemcsak az európai modell mutat sok eltérést a világgazdaság más területeihez képest, de Európán belül is nagyok a különbségek. Ezek a történelmi fejlődéssel összefüggnek az első pontban említett informális intézményekkel. Abból pedig, hogy az állami szerepvállalásban markáns különbségek figyelhetők meg, az is következik, hogy a generális elméleteknek nem lehet általános és közvetlen hatása a tényleges gazdaságpolitikák alakulására. Ami persze – amint azt a szerző is megállapítja – nem zárja ki, sőt még izgalmasabbá teszi azon kérdések elemzését, hogy ha azonosíthatunk elméletileg „helyes” és ezt a gyakorlatban tükröző gazdaságpolitikai gyakorlatot, akkor ez hol és milyen eredményre vezethet, és miért.
4. Az egyes országok államának elemzésénél nem lehet eltekinteni a külső feltételektől, a tágabb és szűkebb világgazdasági környezettől, intézményrendszerétől. Más volt a helyzet a Bretton Woods-i rendszer fénykorában, mint az ezredfordulóra kiteljesedett pénzügyi globalizáció időszakában, más a helyzet egy EU-tagország és egy azon kívüli esetében. Az állam működésének megítélésakor tehát fontos szempont, hogy az mennyiben felel meg a világgazdaság kihívásainak.
5. Hatalmas különbség lehet egy elméleti vagy gazdaságpolitikai összefüggés, illetve állítás megítélésében attól függően, hogy mely időszakban és mely országra vonatkozik. Nem lehet általánosan

válaszolni arra a kérdésre, hogy a nagy vagy a kis állam-e a jó. A szerző szerint a válasz csak az lehet, hogy attól függ...

6. Az állam szerepének alakulása, a ténylegesen követett gazdaságpolitika nem írható le viszonylag steril elméleti irányzatokkal és modellekkel. Az éppen uralkodó gazdaságelmélet hatása pedig, ha egyáltalán van is, nagyon közvetett és csekély.

A szerző a könyv fejezeteiben időrendben halad az állami szerepvállalás változásának bemutatásakor. Az első megkülönböztetett szakasz – a II. világháború előtti előzmények után – a II. világháborút követő „virágzó” bő negyedszázad egészen az 1973-74-es világgazdasági válságig, a világgazdasági korszakváltás kezdetéig. Ez után mintegy két „válságos évtized” következett a kilencvenes évek elejéig. Majd beköszöntött a Great Moderation visszafogottabb és szabálykövetésre törekvő állami szerepvállalással, kiegyensúlyozottabb növekedéssel jellemezhető aranykorának mintegy 15 éve, egészen 2007-ig. Az időrendi elemzésen belül a szerző külön is vizsgálja az állami szerepvállalás négyféle európai típusát, a kontinentálist, az északit, a délit és a liberálist, majd a kilencvenes évektől kezdve már a volt szocialista államok – ezen belül a balti és visegrádi országok – jellegzetességeit is.

Muraközy bemutatja, hogy az ötvenes-hatvanas évek virágzó növekedése során kiterjedő állami szerepvállalás nem egyszerűen a keynesi elmélet, hanem számos más ok és érdek eredője. Sőt, valójában a keynesista elméletnek ebben az időszakban egy anticiklikus, a fellendülésben visszahúzó gazdaságpolitika felelt volna meg. Ahogy Scumpeter figyelmeztetett, Keynes hatott a tudományos közgazdasági gondolkodás peremén tevékenykedő írókra és szónokokra is, akik semmi mást nem jegyeztek

meg művéből, mint a költekezés új gazdaságtanát. Ugyanakkor, miközben a hetvenes évek végétől és a nyolcvanas években uralkodóvá váltak az állam visszaszorítását hirdető közgazdasági nézetek, az állam szerepe tovább nőtt, az állami kiadásokban az igazi robbanás ekkor következett be. A válságra adott első válasz is inkább bezárkózás és a fokozott állami szabályozási védelem volt, s csak később indult meg egyfajta nyitás, szabadabb gazdasági mozgás. A kilencvenes évekre viszont az alacsony infláció megtartása érdekében előbb a monetáris politikát sikerült kivonni a tömegdemokráciák nyomása alól, majd a kormányzati politikák mozgásterét bizonyos keretek közé szorító fiskális szabályok, intézményi korlátok is előtérbe kerültek. Ennek hatásossága, az állam működésének minősége és hatékonysága azonban jelentős mértékben attól függött, hogy mennyire illeszkedett az informális intézmények, beleértve a piacot is, működésébe.

A könyvben bemutatott folyamatok szerint a XX. század végére a fejlett országokban az államok váltak a legnagyobb szervezetté. A piaci viszonyok között működő vállalatokkal ellentétben azonban az állam célja „elvileg” nem önmaga növekedése, hanem közvetlenül a társadalmi haszon. Szétválik a döntés és következménye. Nemcsak az sajátos, hogy az állam célja elvileg önmagán kívül található, egyfajta altruizmust feltételezve, de valójában nem is igazán határozható meg ez a külső cél. Hiszen egyidejűleg nagyon sokféle – egymással is ellentétes – cél létezik. A „közjó” szolgálói sajátosan motiváltak. A politikusokat az újraválasztás, a bürokráciát az önfenntartás és szerepének bővítése motiválja.

Egy rossz irányba vivő igényeknek megfelelően kormányzó állam hosszabb távon a választók ilyen negatív ösztöneit, szokásait erősítheti, ami a következő választásokon meg-

erősíti ezt az irányt. A rossz állam által befolyásoltak később szavazataikkal maguk viszik a kormányzást negatív irányba. Például egy populistá, osztogató, csak rövid távú hatalmi szempontokban gondolkodó, felelőtlen politikai erő által irányított állam kedvezményeivel, érdekcsoportoknak juttatott támogatásaival megerősíti az emberek ilyen igényeit és elvárásait, akik aztán a következő választási kampányban el is várják ezt a magatartást, tehát ismét ilyen erő kerülhet hatalomra. A fiskális alkoholizmusban szenvedő országokban igen gyakran tetten érhető az ilyen rossz körök tartóssulása.

A szerző hangsúlyozza, hogy nem az állam mérete, hanem hatékonysága a döntő. Vitatja „a minél kisebb állam annál jobb” nézetet, ugyanakkor hangsúlyozza, hogy az „optimális” állam eléréshez esetenként nagyon jelentős kiigazításra lehet szükség. Az optimális állam országonként eltérő lehet, de ez általában ott lehet nagyobb, ahol a társadalom – a lakosság és a cégek – adófizetésükkel is nagyobb mértékben hajlandók áldozni a közösségi javak nagyobb arányának kedvéért. A világszerte egyre éleződő globális versenyben való helytállás az adott gazdaság mindenoldalú erősségétől függ, s ebben az intézmények milyensége kulcsfontosságú. Az állam minősége a piaci folyamatok kereteként, háttéréként döntő befolyást gyakorol a mikroszintű teljesítményre, a nemzetközi versenyképességre is. S megfordítva, hosszú távon egy erőtlen, rosszul működő kormányzati és jogi intézményrendszer a globális áru-, szolgáltatási, pénzügyi és tőkepiacon ugyancsak nagy hátrányokat okoz. Ha ez a gyenge állam egyben kiterjedt, szétfolyó és nem igazán szabálykövető, esetleg korrupt is, akkor az halmozottan hátrányos helyzetbe hozhatja az adott országot.

Az optimális méret kialakításának feladata Európában két tovább-

bi kihívással párosul. Az egyik az európai társadalmak egyre erősödő előregedésének folyamata, a másik pedig Európa folyamatos térvészése az egyre kíméletlenebb globális versenyfutásban. Az egyes országok meghatározó erőinek azzal kell elszámolniuk, hogy megtörtént-e a közszektor optimális méretének kialakítása; segítve ezzel a gazdasági növekedést. Továbbá, hogy a demográfiai folyamatok menetét figyelembe véve megvalósultak-e a nagy elosztó és jóléti rendszerek fenntarthatóvá tételéhez szükséges átalakítások, illetve megtörténtek-e globális versenyben való helytálláshoz szükséges gazdaságpolitikai lépéseket.

Amint arról már volt szó, a könyv nem Magyarországról szól, hazánk csak példaként szerepel, de ez – miként a többi ország által befutott pálya – sem tanulság nélküli. A könyvben felhasznált statisztikák 2010-zel értek véget, ekkor Magyarország helyzete már és még számos szempontból igen kedvező volt. Így egy OECD-vizsgálat szerint Magyarország volt az egyetlen kutatási mintában szereplő ország, ahol – a 2006 második fele óta folytatott kényszerű konszolidációs politika következtében – az államháztartás elsődleges egyenlege javult. Ebből annál is inkább előnyt lehetett volna kovácsolni, mivel az IMF elemzése szerint ekkor – a magán-nyugdíjpénztárak létének időszakában – az öregedéssel kapcsolatos várható állami kiadás-növekedés szempontjából is nagyon jól álltunk. Csakhogy – amint azt a szerző megállapítja – a 2010 nyaratól kirajzolódó „nem konvencionális, nem tankönyvszerű” magyar gazdaságpolitika más úton indult el, félő, hogy tankönyvszerű következményekkel. Ezek a következmények a könyv megjelenése óta publikált statisztikák és gazdaságpolitikai bejelentések fényében – a 2012. I. negyedévi jelentős visszaesés, az új konvergenciaprogramban bejelentett

kényszerű 2012-13. évi költségvetési kiigazítás formájában - igazolódni is látszanak.

Muraközy László nemcsak aktuális, de kifejezetten érdekes, hatalmas ismerethalmazt jól strukturáltan összegző, közérthetően, sőt kifejezetten élvezetes stílusban írt könyvet az államról. Az elmélettörténeti részek nem öncélúak, hanem kifejezetten a témára koncentrálnak, gyakran szemlelmesek, miközben segítik az olvasó

közgazdasági műveltsége esetleges fehér foltjainak eltüntetését is. Az állításokat összesen mintegy 150 grafikon és táblázat igazolja, illetve illusztrálja. A kötet legnagyobb értéke azonban komplex szemlélete, a közgazdasági, szociológiai, politológiai és pszichológiai megközelítés egysege. Ezért a könyv egyáltalán nem csak a témával foglalkozó közgazdászoknak és egyetemi hallgatóknak, hanem a politikával vagy politológi-

ával fogalkozóknak, az ilyen pályára készülőknek is ajánlható. Mondhatni számukra kötelező olvasmány. Mert fontos ugyan az is, hogy a közgazdászok tisztában legyenek ismereteik és befolyásuk hatáiraival, de az sem kevésbé az, hogy a politikai döntéshozók és elemzők is számoljanak azokkal a közgazdasági összefüggésekkel, amelyek figyelmen kívül hagyása nagyon megbosszulhatja magát.

Karsai Gábor

Közgazdász-vándorgyűlés
Eger, 2012. szeptember 27–29.

50. KÖZGAZDÁSZ-VÁNDORGYŰLÉS

Fontos és kerek évfordulóhoz érkezett 2012-ben
a Magyar Közgazdasági Társaság:

Átalakulás és konszolidáció a magyar gazdaságban és gazdaságirányításban

címmel immár az 50. Közgazdász-vándorgyűlést rendezzük meg

2012. szeptember 27. és 29. között Egerben.

A jubileumi közgazdász-vándorgyűlés programtervezete és jelentkezési lapja már letölthető a honlapunkon, és várhatóan augusztus első napjaiban elindul az on-line regisztráció is (<http://www.mkt.hu/hirek.php?w=368>).

A közgazdász-vándorgyűlések hazai közgazdászszakma legrangosabb és legnagyobb éves összejövetelei: a háromnapos tanácskozási plenáris és szekcióüléseken vezető gazdaságpolitikusok – jelenlegi és volt kormánytagok, szakpolitikusok –, a pénzügyi és üzleti élet kulcsszereplői, gazdaságkutatók, akademikusok és egyetemi tanárok tartanak előadásokat a mintegy 400–700 fős, hazai és határainkon túli magyar közgazdászokból álló hallgatóság előtt.

A vándorgyűlés szeptember 27-én, csütörtökön délután – hagyományainkhoz híven – **egy plenáris üléssel veszi kezdetét**. A rendezvény második napja a **szekcióülése-ké lesz**: délelőtt öt szekcióban (tervezés és államház-

tartás; vállalati gazdálkodás; bankok és finanszírozás; külkereskedelem és tőkekapcsolatok; informatika) vitathatják meg az egyes területek kérdéseit a résztvevők. Pénteken délután **gazdaságpolitikai plenáris üléssel folytatódik** a program. A zárónapon, szombaton délelőtt pedig a **Költségvetési Tanács tart majd „rendkívüli nyílt ülést”** a plenáris ülés hallgatósága előtt.

Meggyőződésünk, hogy a jubileumi, **50. Közgazdász-vándorgyűlés** méltó helyszínen, az **egri Park Hotelben**, a Magyar Közgazdasági Társaság hagyományaihoz híven tartalmas vitákkal járul majd hozzá ahhoz, hogy minél szélesebb körű szakmai párbeszéd öveze a magyar gazdaságpolitika alakítását.